

İTALYAN HUKUKUNDAKİ ESKİ VE YENİ İSTİKAMETLER

Prof. Dr. Hıfzı Veldet

I. Giriş — II. Eski İtalyan hukuku — III. Faşizm ideolojisinin ana çizgileri — IV. İtalyada 1922 den sonraki hukuk görüşü ve yeni rejimin esas teşkilâtı — V. Yeni kanunlar — VI. En son cereyanlar,

I. Giriş.

Herhangi bir memlekette bir rejimin tamamen ortadan kalkması için yalnız rejim şeflerinin iktidarı terketmesi, işaret, alâmet ve heykellerinkaldırılması, gazetelerin kapatılması veya istikamet değiştirmesi kâfi gelmez; onun nizamı ve temeli ve rejimin ideolojik prensiplerinin aynası ve koruyucusu olan büyük kanunlar yürürlükte kaldıkça, tam bir rejim değişikliğinden bahse imkân yoktur. Bu itibardır ki bütün rejim değişikliklerinde yeni rejimin ilk hücum ettiği, ele aldığı ve ortadan kaldırmak istediği şeylerden birisi de, eski rejimin hukukî nizamı ve bunun müeyyidesi olan kanunlardır. Nitekim faşizmin yirmibir yıllık idaresi, eski İtalyan hukukunu birçok noktalarda baştan aşağı değiştirerek kendi ideolojisine uygun yeni bir hukuk nizamı kurdu. Eskilerinden farklı yeni büyük kanunlar vücuda getirdi. Fakat faşizmden önceki İtalyan hukukunun kökleri ve rengi ne idi? Faşist ideolojinin ana prensipleri nedir? Bu prensipler İtalyan hukukuna ne tarzda aksetmiştir? Yani eski İtalyan hukuku 1922 den sonra hangi istikamete gitmiştir? Yeni kanunlar eskilerine nazaran ne gibi esaslı farklar göstermektedir? İtalyan hukukundaki en son cereyanlar ne merkezdedir?

Aşağıda bu noktaları ana hatlarıyla ele alarak bu hususta umumî bir fikir vermeğe çalışacağız. Gayemiz şahsan bir kıymet hükmü vermek değil, sadece içtimai ve hukukî vakıaları müşahede etmektir.

II. Eski İtalyan hukuku.

Malûmdur ki İtalya, birliğini ancak 1870 de tamamlamış yeni bir devlettir. Gerçi faşist rejimi bugünkü İtalyayı eski Roma İmparatorluğunun devamı ve yegâne mirasçısı saymakta ise de, umumî tarihi biraz kurcalamak, bunun böyle olmadığını anlamak için kâfidir: Roma imparatorluğunun, barbar istilâsı ile 476 da yıkılışından sonra yarımada sırasile Goth'ların, şarkî Roma (Bizans) imparatorlarının, Lombard'ların eline geçmiş, feodalite devrinde küçük küçük hükûmetlere ayrılmış, daha sonra şimalde Ceneviz, Venedik, Piza gibi zengin ve kuvvetli cumhuriyetler, cenupta Napoli ve Sicilya krallıkları gibi krallıklar teşekkül etmiş ve XV inci asırdan sonra çeşitli harplere sahne olan İtalyanın birçok parçaları bir aralık Fransızların, İspanyolların, Avusturyalıların hükmü altına girmiştir.

XIX uncu asrın başlarında kurulan gizli (Carbonari) cemiyeti İtalyan birliği ve hürriyet uğrunda mücadeleye başlamış ve nihayet geçen asrın ortasında Savua dükünün Sardunya kralı unvanını almasından ve hâkimiyetini genişletmesinden sonra İtalyan birliğine fiilen yol açılmış ve Sardunya kralı İkinci Victor Emmanuel ile onun dirayetli nazırı Cavur'un siyasi ve İtalyan vatanseveri Garibaldi'nin askeri faaliyetleri sayesinde, İtalyan birliği kurulmuş (1860) bu kral, İtalya kralı unvanını takınmış ve 1870 de tam mânasile müttehit ve mütecanis bir İtalyan devleti Avrupa muvazenesinde yer almıştır.

• • •

Nasıl ki bugünkü İtalya devleti eski Roma imparatorluğunun devamı değilse, dünkü ve bugünkü İtalyan hukuku da, ilk çağın en müttekâmil hukuku olan eski Roma hukukunun devamı değildir. Gerçi, eski imparatorluğu yıkan barbar kavimleri, İtalyada tatbik edilen Roma hukukunun kendi hukuklarından üstün olduğunu görerek ilk zamanlarda ona dokunmamışlarsa da, feodalite devrinde dükalar ve derebeylerin emirnameleri kanun mahiyetini haiz olduğundan, Avrupanın diğer memleketlerinde görüldüğü veçhile, İtalyan hukuku da parçalanmış ve Roma hukukunun yanında birçok kanunlar ve mahalli örf ve âdetler yürürlüğe girmiş, her dükalık ve derebeyliğin, hattâ bazan her şehrin ve sonraları her cumhuriyet ve krallığın kendine mahsus bir hukuku meydana geldiğinden;

İtalyan hukuku, bu memleketin o devirlerdeki siyasi durumu gibi, alacalı bir manzara almıştır.

• • •

İtalyada, az evvel işaret olunan siyasi ve idari birliğin kurulduğundan sonra, esas hükümleri Fransız medenî kanunundan alınan bir İtalyan Medenî kanunu yapılmış; bu kanun ikinci Victor Emmanuel'in 25 haziran 1865 tarihli emirnamesinin birinci maddesine tevfikeyen «İtalya krallığını teşkil eden bütün eyaletlerde 1. ikincikânun 1866 dan itibaren yürürlüğe girmiş»; böylece siyasi birliğin hemen arkasından medenî hukuk alanındaki birlik gerçekleştirilmiştir (1).

Ticaret hukukuna gelince: Bu hukuk İtalyada bilhassa Ceneviz ve Venediklilerde örf ve âdet şeklinde tekâmül etmiş olup, bugünkü modern ticaret kanunlarında bile bu örf ve âdetlerden bir kısmı yaşamaktadır. Bununla beraber İtalyada ticaret hukuku alanındaki birlik dahi, ancak İtalyan ittifadından sonra, Fransız ticaret kanununun 1865 te iktibasile gerçekleştirilebilmiş ve bilâhara 1882 de Fransız, Belçika ve Alman kanunlarından mülhem yeni bir ticaret kanunu yapılarak yürürlüğe konmuştur (2).

• • •

İtalyada ceza hukuku, medeniye ve ticaret hukuklarına nazaran daha orijinal bir manzara göstermektedir. Ortaçağ Avrupasında hâkim olan eski ceza sistemine yeni bir istikamet verilmesi hususunda İtalyan cezacılarının rolü ilk plânda gelir. Denebilir ki modern ceza hukuk Beccaria ile kurulmuştur. Cezada yalnız işlenen suçu değil, bunu işliyen de tetkik etmek, suçun işlendiği mu-

(1) Esasen her memlekette idare mevkiinde bulunanlar, yurd içinde hukuk dağınlığına tahammül edemezler. Zira memleketin iyi idare edilmesi ve hükümet otoritesinin tesisi, belli kanunların, merkezden tayin oluncak memur ve hâkimler tarafından yurdun her yanında aynı suretle tatbik edilmesile mümkün olabilir. Bu sebeptendir ki orta çağın sonunda Avrupada derebeylik devri gevşeyip merkezi krallıklar ve hükümetler kuvvetlendikçe, cemiyet nizamı olan hukukun da dağınlıktan ve mahalîlikten kurtarılıp birliğe ve merkeziliğe doğru yürütüldüğünü, öteki Avrupa devletlerinde, bilhassa Fransa ve çok daha sonraları, Almanyada ve asrımızın başında da İsviçrede müşahede etmekteyiz.

(2) Bugünkü Ticaret Kanunumuzun bazı hükümleri bu İtalyan kanunundan alınmıştır.

hit ve şartları incelemek hususundaki sosyolojik cereyanlar dahi Lombrozo ve Ferri ile İtalyada doğmuştur (3). Bununla beraber İtalyan ittihadından sonra bu memleketin birçok eyaletlerinde tatbi kolunan ceza kanunu, 1810 tarihli Fransız ceza kanununun fena bir kopyasından başka bir şey olmamış. İtalyada ceza hukuku alanındaki birlik ancak 29 yıllık uzun bir çalışma neticesinde meydana getirilen 1889 tarihli İtalyan ceza kanununun yürürlüğe girmesile gerçekleştirilebilmiştir (4).

Devletin çatısını ve esas şekil ve bünyesini nizamlıyan esas teşkilât hukukuna gelince, 1848 tarihine kadar mutlak bir hükümdarlık olan Sardunya krallığı bu tarihte kabul ettiği teşkilâtı esasıye kanuniyle meşrutî bir devlet olmuş ve bu kanun, İtalyan birliğinin gerçekleşmesinden sonra dahi yürürlükte kalmıştır. Binaenaleyh faşizmden önceki İtalyan rejimi, -meb'usan ve âyan olmak üzere— iki teşriî meclise malik meşrutî bir krallıktı. Mecliste ekseriyeti haiz parti iktidar mevkiine geçirdi. Bu itibarla İtalyanın o zamanki rejimi, Fransız inkılâbının getirdiği ve Avrupaya yaydığı liberal-demokratik bir karakter taşıyordu.

Faşizmden önceki İtalyan hukuku yukarıda hulâsa edilen durumda idi: Medeniye ve ticaret hukukunun rengi tamamen ferdci ve liberal bir sistemin inikâsından başka bir şey değildi. Serbest rekabet ve ferdî muhtariyet, mukavele serbestisi ve çok geniş bir mülkiyet telâkkisi; 1922 den önceki İtalyan hususi hukukuna hâkim olan ana prensipler bunlardır.

Bu müşahede yalnız İtalyaya hâs bir şey olmayıp, geçen asır boyunca bütün Avrupa memleketlerinde müşterek olan bir sistemin ifadesidir. Avrupada (question sociale) denilen içtimai mesele (5). XIX uncu asır iktisadiyat ve hukukiyatında hâkim olan bu liberal havadan doğmuştur; zira mukavele serbestisi iktisaden kuvvetli

(3) Bu hususta, bizim, (Cezai sosyoloji ve Enrico Ferri) adlı makalemizde tafsilât vardır: İstanbul Hukuk Fakültesi Mecmuası (1940), sayı 1, S. 23.

(4) Bugünkü Ceza Kanunumuz, bazı değişikliklerle, bu kanundan alınmıştır.

(5) (İşş Mecmuası, sayı 26-33) te bu meselenin tarihi tetkik olunmuştur.

mevkide olan sermayedarların ve egniş arazi sahiplerinin işine yaramış, iktisaden zayıf mevkide bulunan emekçiler kendi menfaatlerini sermayeye karşı korumak için teşkilâtlanmışlardır. Sınıflar teşekkül etmiş, işçi - patron zıddiyeti başlamış, kanun karşısında eşit sayılan ferdler arasında mevcut fiili müsavatsızlıklar genişlemiş, varlıklı ile yoksul arasındaki mücadeleler hâd şekline varmıştır. İşte faşizm iktidar mevkiine geçtiği zaman İtalyadaki içtimai durum bu merkezde idi. Zaten herkes tarafından bir gerçek olarak kabul ve tekrar edildiği veçhile, faşizm bu karışık durumun bir tepkisi olarak doğdu. 1922 de nizama susamış olan bir kısım İtalyan halkının ve İtalyan kapitalistlerinin faşizme gösterdiği güler yüzün izahı da budur.

III. Faşizm ideolojisinin ana çizgileri ve bunun leh ve aleyhindeki bazı kıymet hükümleri.

Faşizmin nazariyecilerine göre bu siyasi akide bir inkılâbın onun muarızlarına göre ise bir irticain eseridir (6).

Maksadımız burada faşizmden yana veya ona karşı fikir yürütmek olmadığına göre, bu münakaşalar üzerinde duracak değiliz. Sadece birbirine zıt bazı kıymet hükümlerine işaretle iktifa edeceğiz.

Kezallık faşizm diktatörlüğünün böyle çabuk çöküşünün içtimai sebeplerini de incelemek istemiyoruz. Esasen elde mevcut malûmat ve haberlerle böyle bir incelemeye girişmek çok erken ve mevsimsiz olur. Bugün, görünürdeki sebep, harp ve mağlûbiyettir.

Napolyon diktatörlüğünün yıkılışını mukadderata ve ondokuzuncu asrın esprisine bağlayan Victor Hugo gibi, biz de, şimdilik bu çöküntüyü dünya gidişinin mukadder ve zaruri seyrine bağlayalım (7). Yirminci asır diktatörlüklerinin tarihi yazıldığı zaman

(6) Meselâ Mussolini 27 ilkteşrin 1933 te Romada meşhur Venedik sarayı balkonundan halka hitap ederken: «Yolumuzdan dönmiyerek, sapmıyarak, Roma âdeti veçhile adım adım hep ileri gidiyor ve dünyada, şimdiye kadar tarihte hiç görülmemiş devam ve genişleme ve bir kavmin fikir ve irade kabiliyetinin açılıp serpilmesi halinde yapıcı bir inkılâbın misalini veriyoruz» demişti: (Bak: Marcel Ouessant, Karagömlekliler ihtilâli, tercüme: Haydar Rifat, İstanbul 1937, S. 210). Gene Mussolini faşizmin felsefesini yaparken bu siyasi akidenin «beşer hayatının şekillerini değil, muhteviyatını, insanı, seciyeyi, imanı yeniden yapmak» istediğini söyliyerek bunun br inkılâp olduğunu belirtmek ister ki bu noktaya aşağıda tekrar geleceğiz.

(7) Cemiyet bünyesindeki içtimai adaletsizlikleri, Fransada Restorasyon devrinin ruhi hâletini ve hiçbir tarihin yazmadığı küçük olayları, kendine mahsus ironik, romantik ve mistik bir görüşle Sefillerinde canlandırmış olan büyük

bunların doğuş ve yıkılışlarının veya yaşayış ve temadi edişlerinin içtimaî ve siyasî sebep ve âmilleri üzerinde elbette aydınlanacağız.

* * *

Faşizm hakkında İtalyada ve diğer memleketlerde çıkarılan kitapların, yazılan yazıların adedi binleri geçer. Bunlardan en çoğu propaganda mahiyetini taşır; bir kısmı, faşist nazariyecisi göziyle bu akideyi izaha çalışır (8); bir kısmı da faşizme düşman liberal veya marksist akide taşıyanların, onunla mücadele için çıkardıkları yazı ve kitaplardır (9); pek az bir kısmı ise takdir veya tenkit etmeksizin faşizmi objektif olarak inceler (10).

edib, bu romanda Napolyon diktatörlüğünün kat'i inhidamile neticelenen meşhur Waterloo muharebesine tahsis ettiği faslın sonunda aynen şöyle demektedir: «Napolyonun bu muharebeyi kazanması mümkün müydü? Biz cevap veriyoruz ki: Hayır. Niçin? Wellington'un yüzünden mi? Blücherin yüzünden mi? Hayır. Allahın yüzünden.

Waterloo'da galip bir Bonapart artık Ondokuzuncu asrın nizamı dahilinde olmazdı. İçinde artık Napolyonun yeri olmıyan bir takım diğer vakıalar hazırlanıyordu... Bütün beşerî hayatıyete ait usarelerin bir tek kafada tekâsüfü, cihanın, bir tek adamın dimağına yükselişi, şayet devam etseydi, medeniyet için öldürücü olurdu»: (Les Miserables, deuxième partie, livre premier, Waterloo, IX L'inattendu).

(8) Mussolini tarafından yazılan La Dottrina bunların başında gelir. İtalyanın liberal hukukçularının millet ve devlet hakkındaki telâkkilerine karşı faşist görüşünü hukuk felsefesi bakımından izah eden şu eser dahi bu kategoriye girer: Sergio Panunzio, Popolo Nazione Stato; (Firenze 1933).

(9) Faşizmi liberal gözlükle mütalâa eden yazılar içinde İtalyan demokrasisini temsil eden eski devlet adamlarının ve nazariyecilerinin yazıları bir hayli yekûn tutar. Ezcümle bak: Francesco Nitti, bolşeviklik, faşistlik ve demokrasi (Tercüme: Esad Âdil. Balıkesir 1934), yine Nittinin (Faşist rejiminin mahiyeti ve neticeleri), (faşizm idaresinde ahlâk düşkünlüğü) adlı yazıları (Fikir Hareketleri. 38. 39); bunlardan başka F.Cambo'nun (İtalyan faşizmine dair) Comte Storza'nın (faşizmin kaynakları, İtalyan diktatörlüğünün tabiatı, İtalyayı kurtaran faşist masalı, İtalyan diktatörlüğünün neticeleri) ve Joseph Barthéelemi'nin (faşizm ve Mussolini, faşist teşkilâtı, faşizm ve sendikalizm, faşizm ve hürriyet) adlı yazıları. Aynı mecmua, sayı 33-38 ve 40-43).

Faşizmi marksist gözlükle mütalâa eden yazılardan bazıları ise şunlardır: Eugène Varga, De la démocratie bourgeoise au fascisme dans le monde capitaliste; Les fascistes veulent la guerre mondiale (Deux systèmes. Paris 1938, S. 356 ve müt.). Georges Dimitrov, Pour vainere le fascisme (Paris 1935); La lutte pour le front unique contre le fascisme et la guerre (Paris 1938).

(10) Meselâ bak: Prof. Dr. Adolf Menzel, Der Staatsgedanke des Fas-

Yıllardanberi gerek lehte ve aleyhte ve gerek tarafsız olarak yazılmış olan eser ve makalelerin mütalâası ve faşizmin yirmi bir yıl içinde İtalyada maddî ve manevî alanda başardığı işlerin panorama halinde gözden geçirilmesi, bugün İtalyada silinmek üzere olan bu hareketin sadece bir sergüzeşt eseri olmayıp, ilmin ciddi gözlüğüyle incelenmeğe lâyık bulunduğunu ispat eder.

• • •

Faşizm herhangi bir felsefi tefekkür neticesinde meydana konulan bir nazariye mahiyetini göstermez. Yani bu siyasi mezhep nazariyeden icraata geçmiş değil, icraattan sonra nazariyesini kurmuştur. Mussolini'nin ağzile söylersek: «Faşizm oda içinde evvelden hazırlanmış bir mesleğin ifadesi olmadı: O bir icraat ihtiyacından doğdu ve bir icraat oldu. Faşizm bir fırka olmadı; fakat ilk iki sene zarfında br fırka aleyhtarlığı ve bir hareket oldu».

Faşizmin parti haline gelişinden sonra yapılan program 1922 yılı başında bir broşür halinde neşredildi. Sadece bazı prensipleri ihtiva eden bu program faşizmin felsefesini izahtan uzaktır. Esasen bunun başına Mussolini tarafından yazılan girişte: «Biz ellerimizde her fenalığı giderecek bir tılsım bulunduğu davasını güden yıkıcı partilerin mucizelere müstenit hayalâtına kapılmıyacağız. İtalyanın selâmeti ancak bizim programımızın tatbikında olduğunu teyitten kaçınacak kadar akıl ve basiretimiz vardır. Böyle büyüklük hastalıklarından münezzehe bulunuyoruz» denilemkle, bu parti programının kat'i bir nazariye ifade etmediği belirtilmiştir. Fakat faşizm iktidar mevkiine geldikten sonra onun nazaryesi, kat'iyeye doğru gitmiş, başta hem icraatçı, hem nazariyeci Mussolini olmak üzere yeni İtalyan mütefekkirleri ve hukukçuları, türlü eser ve yazılarla bu mesleğin ideolojisini bina etmeğe çalışmışlardır. Bu suretle önce «bir icraat,» olarak başlayan faşizm hareketi yavaş yavaş «nazariye ve akide» olarak da ifadesini bulmağa başlamış, Croce ve Gentile gibi milletlerarası şöhret sahibi muasır İtalyan filozofları bu hareketin felsefesini yapmağa uğraşmışlar ve büyük çapta eserler vermişlerdir. Bilhassa Gentile'nin: «Che cosa è il facsismo» ve «La filosofia del fascismo» adlı kitapları bunların en meşhurlarıdır.

İtalyan ansiklopedisindeki (faşizm) faslı da bizzat Mussolini tarafından yazılmıştır.

• • •

Faşizm herşeyden önce eski ferd ve devlet telâkkisine muarızdır. O, ferdi tamamen spiritüalist bir nazarla mütalâa eder. Ferdin insiyaklarına geniş bir alan bırakan endividüalist telâkkinin aksine olarak, onu cemiyet içinde yoğurulmuş ve cemiyetin menfaatine hâdim ahlâki ve manevî varlık şeklinde görmek ister. «Faşizm nazarında dünya, satıhta görünen bu maddî dünya değildir. Bu satıh dünyasında insan, sair ferdlerden ayrı, kendî kendisine mevcut bir ferddir; tabii bir kanuna tâbidir; bu kanun onu, bir sevki tabii ile, hodgâm ve geçici bir zevk hayatı yaşamağa sevkeder. Faşizm adamı ise millet ve vatan demek olan bir ferddir; ferdleri ve nesilleri bir an'ane ve kudsi bir vazife içinde birleştiren, hâzzın dar dairesile tahdit edilmiş hayat sevki tabiisini kaldıran ve vazife sahasi içinde zaman ve mekân hudutlarından âzade yüksek bir hayat kuran bir ahlâki kanundur. Bu yüksek hayatta ferd, feragati nefsi sayesinde, hususî menfaatlerini feda etmek sayesinde, hattâ ölüm sayesinde, o kendisine insanlık kıymetini veren tamamen manevî bir varlığı hakikat sahasına çıkarır». (11).

Demek ki faşizm felsefesine göre ferd öyle yetiştirilmeli ve öyle olmalıdır ki onun maddiyattan çok maneviyatla ilgisi olsun ve bu maneviyatı besliyen idéal ise toplum menfaati, vazife hissi ve feragatten ibaret bulunsun! Şayet ferd liberal bir atmosfer içinde yetişirse, onu sevk ve idare eden tabii kanunlar kendisini, «bir sevki tabii ile hodkâm ve geçici bir zevk hayatı yaşamağa sevkeder». Faşizm, ferdi tabii kanunların pençesinden kurtarıp ahlâki bir varlık mertebesine çıkarmağa çahşır.

• • •

Faşist idarenin aynı zamanda meşhur devlet adamlarından olup uzunca bir müddet İtalyan Maarif Nazırlığında bulunan ve bu memleketin, son mektep ve tedrisat sistemini kuran Gentile: «Lo stato del facismo é una creazione tutta spirituale» (faşizmin devleti tamamen spirituel bir kuruluştur) demek suretile bu akidenin,

(11) Mussolini, Faşizm Diktatörlüğü (esas fikirler), Fikir Hareketleri, cilt II, 29.

devleti dahi, ferd gibi spiritualist zaviyeden mütalâa ettiğini gösterir.

Faşizm akidesi, endividüalizm, liberalizm ve demokrasiye olduğu kadar materyalizm ve sosyalizme de düşmandır. Bu hareket kendini, ruh kuvveti ve ruh terbiyesi sayesinde dünyaya yepyeni bir renk verecek olan bir inkılâp saymakta ve onun şefi Mussolini: «Her asrın bir mezhebi varsa bu asrın mezhebi de faşizm olduğunu gösteren binlerce işaret vardır. Faşizm bir hayat mezhebidir, çünkü bir iman doğurmuştur; bu iman ruhları fethetmiştir... Faşizm artık tek mil dünyada faaliyet sahasına çıkarken beşer ruhunun tarihinde bir devre temsil eden bütün mezheplerin âlemşümüllüğüne maliktir» diyerek bu hareketin cihanşümül bir karakter taşıdığını iddia etmektedir.

* * *

Malûmdur ki beşerin tefekkür tarihinde rastlanan ve üzerinde durulmağa değen her fikir, ne kadar orijinal olursa olsun, mutlaka daha önceki bir fikirden, hattâ bir çok fikirlerden ilham alır ve böylece kendinden öncekilere inzıman eder, kendinden sonra geleceklere de müsbet veya menfi bakımdan tesirlerde bulunur. Nasıl ki bugünkü teknik terakki, asırların akışı içinde birbirine eklenen ve birbirini destekliyen halkalardan meydana gelmişse, bugünkü fikir âlemi de böyle bir zincir manzarası arzeder. Bu itibarla, faşizmin cemiyet ve devlet felsefesini yapmağa çalışan Mussolini, Gentile ve Croce gibi devlet ve fikir şefleri de, başka devlet ve fikir şeflerinden ilhamlar almışlar, birçok noktalarda onların izinde yürümüşlerdir. Emil Ludwig, Mussolini hakkında yazdığı kitapta, bu İtalyan şefinin Bismarck'a hayran olduğunu ve Alman imparatorluğunu kuran bu meşhur devlet adamı hakkında: «Alman azametini yaratan Bismarck'tır. O gerçek politika bakımından asrının en büyük adamıydı. Onun otuz yıl içinde yarattığı her şey Almanya için faydalı olmuş, sonra yapılanlar ise daha öncekileri gömmüştür. Bu artık bir politika değildi» dediğini hikâye eder. Mussolini'nin en çok severek okuduğu filozofun Nietzsche olduğu malumdur. Faşist şefinin kendisini bu mütefekkirin bir telmizi saydığını gene E. Ludwig nakleder. Niçin? Zira Nietzsche'nin «İnsan üstü» ve «İktidara müteveccih irade» düşünceleri ve «Tehlikede yaşa» sözü Mussolini'nin nazariyesine ilham kaynağı olmuştur. Nitekim o Dottrinasında (II. 13): «Lo Stato fascista è una volonta di potenza» (Faşist

devlet bir iktidar iradesidir) demek suretile bunu açıklamıştır (12).

Bundan bakışa Hegel'in de Mussolini başta olmak üzere bütün faşist nazariyeciler ve felsefecileri üzerinde tesir yaptığı aşikârdır (13). Cihanın ve beşer camiasının faşizm tarafından ileri sürülen spiri-tualist karakteri bu Alman mütefekkirinin ruhunu aksettirir. He-gel'in tekâmül fikrini ve bu husustaki dinamik dünya görüşünü, tarihin akışı içinde milletlere düşen vazifeler hakkındaki nazariye-sini, âlemşümü ahlâk telâkkisini ve devlet şefi hakkındaki nazari-yesini faşizmde tekrar bulmak mümkündür. Hegel (Hukuk Felse-fesi) adlı eserinde endividualizmi reddederek: «Gerçek bütündür; ferdler teferruattır»; (Felsefe tarihi) adlı eserinin başında da «Ferdler feda edilir; hattâ cihan tarihine malolmuş dâhi şefler ge-nel hayatın âletlerinden başka bir şey değildir»; «Devlet ferdlere karşı en yüksek haklara maliktir»; «Devlet, bir milletin bütün ha-yat tezahürlerini kendisinde toplayan münferit bir tamlık (Totali-tät) teşkil eder» demekle devlet hakkındaki otoriter ve totaliter dü-şüncelerini ve gene (Hukuk felsefesi) eserinde: «Meb'usların ve hattâ halkın, kendi iyiliğine yarıyan şeyi anladığını farzetmek yan-lıştır; çok defa halk ne istediğini asla bilmez» demekle de halk hâ-kimiyeti ve demokrasi aleyhindeki düşüncelerini açıklamıştır (14). Aynı eserde mesleki teşekküllere (korporasyanlara) dair fikirlere de rastlıyoruz.

• • •

Faşizmin cemiyet ve devlet telâkkisini belirten ve Mussolini'nin kaleminden çıkmış olan aşağıdaki satırlar mütalâa edilince bun-ların içinde Hegel'in düşüncelerinden çoğunu tanımamak imkânsız-dır. Bununla faşizm felsefesinin, Hegel felsefesinden uluorta kopye edildiğini söylemek istemiyoruz. Bunların birbirinden ayrıldığı nok-talar çoktur. Fakat birleştiği noktalar da az değildir.

Mussolini'ye göre: «... Bir faşist nazarında her şey devletin içindedir. Devlet haricinde beşerî ve manevî hiçbir şey yoktur...

(12) Mussolini'nin 60 ıncı yıldönümü münasebetile Hitler'in ona Nietz-sche külliyatını hediye ettiği hatırlardadır.

(13) Bu nokta Prof. Adolf Menzel'in yukarıda (not 10 da) zikredilen ki-tabının 115 inci ve müteakıp sahifelerinde, (Beziehungen zur Hegels Staatsleher) başlığı altında tafsilâtile izah olunmuştur.

(14) Hegel'in hal tercümesi ve tabiat ve ruh felsefesi hakkında bak: Alfred Weber, Felsefe Tarihi (tercüme: Vehbi Eralp) (İstanbul 1938) s. 317 ve müt.

Devlet haricinde ne ferd vardır, ne grup (yani siyasi fırkalar, cemiyetler, sendikalar, sınıflar)». Görülüyor ki faşizm ferdiyetçi liberalizm ve demokrasiye olduğu kadar, sosyalizm ve sendikalizme de düşmandır. Gene Mussolini'ye göre: «... Fakat faşizm ister ki sosyalist ve sendikalist hareketini doğurmuş olan hakiki icabat, devletin mahreki dahilinde tasdik ve teslim edilsin... Devlet bu icaplara korporasyonlar sisteminde bir kıymet verir»; «Faşizm nazarında devlet mutlaktır. Onun huzurunda ferdler ve gruplar ancak nisbidirler... Devlet fikri zayıflayıp da ferdlerin, yahut grupların dağıtıcı ve merkezden uzaklaştırıcı temayülleri galebe çaldığı zaman milletler inhitata doğru giderler»; «Faşist devlet, milleti teşkilât altına alır, fakat ferdlere de kâfi saha bırakır. Lüzumsuz yahut müzir hürriyetleri tahdit etmiştir. Fakat esas hürriyetleri muhafaza eylemiştir. Bu sahada hüküm veren yalnız devlettir, ferd değildir»; «Faşist devlet bir kudret ve hâkimiyet iradesidir. Burada Roma an'anesi, bir kuvvet fikridir... Doğan, yahut tekrar canlanan kavimler emperyalisttir. Ölen kavimler bu emelden vazgeçmiş olanlardır»; Faşizm harpçidir. «... Sulh esası üzerine istinat etmiş bir meslek faşizme uygun değildir... Faşizm bu sulhçuluk aleyhindeki ruhu ferdlerin hayatına bile tatbik eder... Ferdler mücadeleye alıştırmalıdır»; «Faşist, bütün dünyanın birbirile kucaklaşmasını reddeder ve medenî kavimlerin cemaati içinde yaşamakla beraber, onların gözünün içine dikkatle ve meydan okuyarak bakar»; «Faşist devlet iktisat sahasını kendisine maletmiştir. İhdas ettiği korporasyonlar müesseselerile, içtimai ve terbiyevî müesseseleriyle, devlet fikri memleketin en küçük dalbudağına kadar sokulmuştur»; «Devlet, âlemşümul bir ahlâki irade olmak haysiyetile hukuku yaratır»; «Heyeti mecmuasile faşizm yalnız kanun vazı ve müesseseler kurucusu değildir; manevî hayatın mürebbisi ve muharrikidir de. Beşer hayatının şekillerini değil, muhteviyatını, insanı, seciyeyi, imanı, yeniden yapmak ister. Bu gaye dolayısıyla müfekkirelere girecek ve orada kendi başına hükümran olacak bir disiplin ve otorite ister» (15).

Bu satırlar faşizmin ana hatlarını göstermeğe yeter: Ferdi silen otoriter ve totaliter bir devlet telâkkisi, ruhu yağurmak amacını güden ve buna değer veren spiritualist ir dünya görüşü, harpçilik ve mücadelecilik, emperyalizm ideali, bütün iktisadiyatı mesleki te-

(15) Mussolini, faşizm diktatörlüğü (Esas fikirler) Fikir Hareketleri, sayı. 29-31.

şekküller vasıtasile devlete bağlayan bir iktisat sistemi. faşizmin renklerini belirten fırça darbeleridir.

• • •

Faşizmin muarızları bu hareketi bir irtica ve feodal sisteme dönüş olarak vasıflandırmışlardır. İtalyada çok partili parlamenter hükümet sisteminin en hararetli taraftarlarından ve eski devrin meşhur devlet adamlarından olan Nitti: «Mussolini'den evvel hiçbir hükümet, hiç bir devlet şefi asla, asrı bütün demokrasilerin müesses olduğu prensipleri inkâr etmemişti. Kimse hukuku beşerin asil muzafferiyetini asla tenkit etmemişti. Bu inkâr ne bir doktrin, ne de bir terakkidir. Bu, itisaf ve harpten başka netice vermiyen diktatörlük prensipine, kuvvet telâkkisine, maziye dönmeğe matuf bir teşebbüstür... Mutlak hükümetlerde ve ilâhi hukuk devrinde, hükümdar iktidarına karşı olan körü körüne itaat, ulûhiyet kendi menşei cihetinden mazurdur. Fakat yalnız bir parti namına söz söyleyen adamlara körü körüne nasıl itaat olunur ki. Eski mutlakiyetçilik, kendi müdafaasını bizzat kendi prensiplerinde buluyordu. Yenisi ise kendi kuvvetinde buluyor. Faşizm tamamen irticanın muvakkat bir tedbirinden başka bir şey değildir» diyor (16).

Budapeşte Üniversitesinin eski profesörlerinden komünist Eugene Varga ise faşizmi bilhassa iktisadî bakımdan mütalâa ederek: «En mütakâmil kapitalist memleketlerde bile malî oligarşi, faşizm kılığındaki diktatörlüğü vasıtasile tarihin çarkını, geriye çevirmeye, kapitalist istismarı, kapitalizmden önceki metodlarla yapmağa uğraşiyor» demek suretile faşizmi sadece kapitalizmin bir âleti, bir vasıtası şeklinde görüyor ki (17) bu yalnız Varga'nın değil, bütün marksistlerin görüşüdür.

Faşizmi Mussolini'nin şahsile kalın görenlerin hilâfına olarak Marcel Ouessant ise: «Dillerde dolandığı gibi faşistlik demek, Mussolini demektir, sözü yanlışır. Çünkü yarın Mussolini silindiği zaman da faşistlik yaşıyacaktır. Zaten Duçe bu istimrarı temin etmek

(16) Nitti, Bolşeviklik, Faşistlik, Demokrasi (Tercüme, Esad Âdil), Balıkesir 1934, S. 70. Nitti bu kitabının başında: «Bu eser İtalyan demokrasisi ve milletlerin hürriyeti için dövüşmek imanile on altı yaşında harbe gönüllü giren oğlum Vincenzo'ya ithaf edilmiştir», diyerek demokrasiye olan imanını belirtmiştir.

(17) De la Démocratie bourgeoise au fascisme dans le monde capitaliste (Deux systèmes, Paris 1938).

için ne lâzımsa yapmıştır. Gene yanlıştır. Çünkü hiç bir vakit olmadıkları halde kendilerine faşist diyen, İtalyan olmıyan bir çok kimselerin düşüncesi hilâfına faşistlik şahsî bir macera değildir, Sezarizm, Bonapartizm değildir; şaz bir adamın en iyi bağlarla bir çerçeve içine aldığı bütün bir halkın emeği mahsulüdür» demektedir (17a).

Son hâdiseler bu görüşlerin ne dereceye kadar doğru veya yanlış olduğunu gösterecek ibretli levhalarla doludur.

Şurası muhakkaktır ki tarih, rejimleri ve devlet adamlarını, millete yaptıkları hizmetlerin değeri ve kurdukları eserin devamlılığı ile ölçer. Ondördüncü Louis'nin Fransayı zaferden zafere, muvaffakiyetten muvaffakiyete koşturması bile, Fransız halkının onun tabutuna lânetler yağdırmasına mâni olamamıştır!

IV. İtalyada 1922 den sonraki hukuk görüşü ve yeni rejimin esas teşkilâtı.

Yukarıda görüldüğü gibi, faşizmden önceki İtalyan hukuku, baştan başa, Fransız inkılâbının getirdiği ferdiyetçi, liberal ve demokratik esaslara dayanmakta idi. Bir yandan bu temellere göre nizamlanmış bir esas teşkilât hukuku ve ferdin hürriyetini ve tabii haklarını geniş ölçüde kabul eden demokratik bir hükümet sistemi; diğer yandan iktisadiyattaki serbest mukavele ve rekabet ferdi muhtariyet, geniş sahali bir mülkiyet üzerine kurulu bir hukuk ve daha çok dinî temellere dayanan bir aile telâkkisi. İşte İtalyanın o zamanki hukukî durumunu gösteren belli başlı noktalar bunlardır. Sonradan bütün İtalyada yürürlüğe konulan 1848 kanunu esasisi, 1865 tarihli medenî kanun, 1882 tarihli ticaret ve 1889 tarihli ceza kanunları, o devrin dünya görüşüne nazaran hazırlanmış ve bunu nizamlamış ve müeyyidelemiş olan kanunlardı.

Faşizmin hukuk görüşü tamamen başkadır. Devlet içinde ferdin hürriyet ve haklarını geniş ölçüde tahdit eden; devleti idare edenlere ve bilhassa hükümet şefine çok üstün ve milletin kontrolünden azâde salâhiyetler tanıyan bir esas teşkilât hukuku; iktisadiyatta ferdi mülkiyeti esas olarak almakla beraber serbest mukavele ve rekabet rejimini tâdil edici, dizginleyici korporasyonlar sis-

temi (18) üzerine kurulu bir hukuk düşüncesi ve ferdi olmaktan ziyade din ve devlet işi sayılan bir aile telyakkisi. İşte faşizmin hukuk görüşünü belirten belli başlı noktalar da bunlardır.

* * *

Faşizmin İtalyan esas teşkilât hukukunda yaptığı değişiklikler daha çabuk, hususî hukuktakiler ise daha ağır yürümüştür. Bunun sebebi, esas teşkilât hukukunun devlet ve hükümet rejimi ile çok daha yakından ilgili oluşudur. Gerçi faşist partisi iktidar mevkiine gelir gelmez eski esas teşkilât kanununu derhal değiştirerek yeni bir kanunu esasî yapmadı. Fakat arka arkaya kabul edilen münferit kanunlar bu alanda o kadar büyük değişiklikler yaptı ki, bununla eski kanunu esasî yeni rejime tamamen uygun bir hale geldi. Bunlardan en önemlilerine işaret etmiş olmak için zikredelim ki: 24 ilkkânun 1925 tarihli bir kanun, devleti idare salâhiyetinin Kral tarafından ancak hükümet marifetile kullanılacağını, hükümetin umumî politikasına Başvekil tarafından istikamet verileceğini, Başvekilin muvafakati olmaksızın hiçbir hususun âyan ve meb'usan meclislerinin ruznamesine konulamıyacağını tesbit etmişti.

17 Mayıs 1928 tarihli bir kanun, meb'usların, meslekî teşekküller tarafından tayin edileceğini tesbit eder. Şubat 1934 tarihli bir kanun da meslekî teşekkül ve sendikaları korporasyonlar adı altında nizamlamış ve tam korporatif rejimi kurmuştur. Korporasyonlar nezareti adile bir de müstakil vekâlet meydana getirilmiştir.

Gerek âyan ve gerek meb'usan meclisinin vazife ve salâhiyeti kanunların yapılmasına iştirakten ibarettir (19). Yukarıda görüldüğü gibi, Başvekilin muvafakati olmadıkça hiçbir mesele bu meclislerin ruznamesine konulamaz. Şayet bu meclislerden biri hükümet tarafından gönderilen bir kanun teklifini reddederse, Başvekil bunun diğer meclisin reyine arzedilmesini kararlaştırabilir; yahut da, reddin üzerinden en az üç ay geçmek şartile, o lâyiheyı aynı meclisin

(18) Bu sistemin tarihi ve tekâmülü hakkında bak: Dott. Elvezio Macinanti. *Dalle prime origini alle associazioni professionali all' attuale ordinamento corporativo* (Roma 1929).

(19) Mussolini tarafından İtalyan mebusan meclisinin 26 Mayıs 1927 tarihli toplantısında söylenen ve faşizm tarihinde çok büyük yeri olan meşhur nutkun bir yerinde aynen şöyle denilmiştir: «Fakat şurası açıktır ki yarının meclisi bugünküne benziyemez. Bugünkü 26 Mayıs gününde demokratik umumî seçim yalanını merasimle gömüyoruz». Benito Mussolini, *La nazione difronte a se stessa*, s. 65.

reyine tekrar arzedebilir. Meb'usan meclisi Kral tarafından her zaman fesholunabilir.

* * *

Faşist partisi tarafından meydana getirilmiş olan müesseseler yavaş yavaş devlet teşkilâtı içine sokulmuş, böylece 9 ilkkânun 1928 tarihli bir kanun ile, partinin büyük konseyi, devletin esaslı organları arasında yer almıştır; Başvekil bu konseyin de revidir; konseyi içtimaa çağırarak, ruznamesini tesbit etmek ona aittir; büyük konseyin âzası meb'usan ve âyan âzasının haiz olduğu bütün imtiyazlara maliktirler; bu konseyin müzakereleri daima gizli celsede cereyan eder. Muntehiplere arzedecek meb'us nazmetlerinin listesini yapmak ve Başvekil arzu ettiği takdirde, milli mahiyeti haiz, siyasi, iktisadi ve içtimai her meselede hükûmete müşavirlik etmek büyük konseyin vazife ve salâhiyetleri cümlesindedir. Bu gibi meselelerde büyük konseyi toplantıya davet etmek Başvekilin ihtiyarına bağlıdır. Ancak esas teşkilâtle ilgili meselelerde büyük konseyi toplamak mecburîdir. Tahta tevarüse, Krallığın salâhiyet ve imtiyazlarına, büyük konseyin ve âyan ve meb'usan meclisinin teşekkülüne ve işlemesine, Başvekilin salâhiyet ve imtiyazlarına, icrai kuvvetin kanun kaideleri koymak salâhiyetine, korporasyon nizamına, devlet ile Papalık arasındaki münasebetlere, devletin ve kolonilerin arazisindeki değişikliği veya arazi iktisabından feragati alâkalandıran beynelmil muahedelere müteallik bütün meseleler adı geçen 9 ilkkânun 1928 tarihli kanun mucibince, esas teşkilâtle ilgili meselelerden sayılmıştır (20).

Görülüyor ki faşizmin büyük konseyi, İtalyan devletinin en önemli bir organı idi; devamlı ve muvakkat olmak üzere iki nevi âzası vardı: Vaktile Roma üzerine yürüyüşü idare eden Dörtler (yani Vecchi, Bianchi, Bono Balbo) (21); vekil veya müsteşar sıfatile en az üç yıl bu konsey âzalığında bulunanlar, 1922 den sonra faşist partisi genel sekreterliğinde bulunmuş olanlar büyük konseyin devamlı âzasındandır. Muvakkat âza ise, âyan ve meb'usan meclisi reisleri, bazı nazırlar, milli emniyet milis teşkilâtının komutanı, partinin genel sekreteri ve muavini, İtalyan akademisi reisi, hüsusi

(20) L. Daveglia, Elementi di diritto pubblico e di economia corporativa (ikinci tabı) Milano, S. 29-44.

(21) Bunlardan Balbo'nun, son harpten önce Trablusgarp'teki dedikodulu ölümü ve ihtiyar Bono'nun da geçende Mussolini'nin damadı Ciano ile birlikte kurşuna dizildiği hatırlardadır.

mahkemenin reisidir ki bunların konsey azâlığı sıfatı, resmî vazifelerinin devamı müddetince sürer. Bir de «milleto ve faşist inkılâbına büyük hizmet ve liyakatleri dolayısıyla, Başvekil tarafından üç yıl için tayin olunan âza» vardır (22).

* * *

Bu hülâsa açıkça gösteriyor ki, zikrolunan münferit kanunlarla eski kanunu esasının parlâmento üstünlüğüne dayanan demokratik prensipleri tamamen silinmiş ve onun yerine faşizmin totaliter ve otoriter görüşü kanunlaştırılmıştır. Böylece hükümet reisi olan Başvekil, parlâmentonun temayüllerine göre seçilen ve vekiller heyetini de ona göre tesbit mecburiyetinde bulunan bir kimse olmaktan çıkarak, büyük konseyin vereceği bir listeden Kral tarafından seçilen, yalnız Krala karşı mes'ul olan ve bütün salâhiyetleri elinde toplayan (23) bir devlet organı mertebesine yükselmiştir. Bu, parlâmentarizmden bir nevi mutlakiyete, demokrasiden diktatörlüğe geçiş demektir.

V. Yeni kanunlar.

Faşizmin İtalyan hukukuna yeni bir hamle kazandırdığı muhakkaktır. Bu devirde İtalyan hukuku baştan başa elekten geçirilmiş, yıllarca süren çalışmalardan sonra yeni büyük kanunlar meydana konulmuştur ki bunlardan bilhassa ikisi, ceza kanunu ve medenî kanun, çok önemlidir. İtalyadaki hukukî mesai yalnız kanun yapmağa inhisar etmemiş, birçok hukuk enstitüleri kurulmuş, ilmi etüdler neşredilmiş, ilmi mecmualar tesis olunmuştur. Enstitülerin en önemlisi olan (Istituto Italiano di studi legislativi) nin neşrettiği büyük, küçük eserlerin kataloguna bir göz gezdirmek oradaki hukuk neşriyatının ne kadar geliştiğini görmek için kâfidir. Bundan başka eski Roma hukukuna ait araştırmalar İtalyanın hiçbir devrinde, faşizm

(22) Faşizmin, 1928 de devlete maledilen büyük konseyi üzerinde biraz teferrüatlı duruşumuzun sebebi, Mussolini'nin düşmesinde bu konseyin âmil olmasıdır. Demek ki Mussolini'nin yükselttiği insanlar ona ihanet etmiş ve bu hal belki de yeni devrin Sezarına Brutus'u hatırlatmıştır. Esasen tarih bütün diktatörlüklerde, birçok ihanet misallerile doludur.

(23) Yukarıda not 19 da zikredilen nutkunda Mussolini: «Faşist hükümette devletin bütün nazırları ve bütün müsteşarları askerdirler; onlar şeflerinin gitmeyi işaret ettiği yere giderler ve benim kal dediğim yerde kalırlar» demektedir. Aynı kitap, s. 53.

zamanındaki genişlik ve derinliğe erişememişti. Eskiden bu alanda Almanlar birinci geliyordu. Fakat son on beş senedenberi İtalyanlar Roma hukuku incelemelerinde ön plâna geçtiler ve büyük eserler verdiler (24). Hulâsa 1922 den sonraki devirde, hukukun her alanında hummalı bir çalışma devam etti. Denebilir ki İtalyanın siyasi bünyesi için bugünkü felâketli neticeleri doğuran faşizm hareketi, İtalyan hukukunun ve hattâ alelîtlak hukukun gelişmesi için faydalı oldu.

• • •

1930 tarihli yeni İtalyan ceza kanununun rengi, birçok hususlarda 1889 tarihli eski kanundan tamamen farklıdır. Eski kanunda tesbit edilen cezalar arasında idam cezasının bulunmamasına mukabil, yeni kanuna bu cezanın ilâvesi gibi farklılardan sarfınazar, cezanın, faşizmin otoriter siyasi bünyesine göre tanzimi ve derecelendirilmesi, devlet idaresinin başında bulunanlara, bilhassa hükümet şefine karşı işlenecek suçlar için çok şiddetli cezalar konulması, velhasıl ceza kanununun, rejimin koruyucusu haline getirilmesi hususuna itina edilmesi ön plânda göze çarpan değişikliklerdir.

• • •

1942 tarihli yeni İtalyan medenî kanununun rengi ise, 1865 tarihli eski medenî kanuna nazaran büsbütün başkadır. Üç bin maddeye yakın olan yeni medenî kanun, en ileri gelen İtalyan hukukçularının yirmi yıllık çalışmaları mahsulüdür. Eski ve yeni kanun arasındaki bütün farkları burada teferrüatle tesbit etmeğe imkân yoktur. Bunun ana hatlarından sadece bazılarına işaret etmek için söyleyelim ki, yeni İtalyan medenî kanunu, her şeyden önce «âmme» bir karakter taşır. Zira bu kanunda, ferdler arasındaki hususî münasebetleri tanzim eden hususî hukuka, âmme hukuku damgası vurulmuştur. Yani, bu kanunla Devlet, ferdler arasındaki hususî işlerden bir çoğunu, eskiden olduğu gibi pasif bir tarzda değil, tamamen aktif bir surette mütalea etmiştir. Bunu bilhassa iktisadî münasebetlere taallük eden kısımlarda, ezcümle hizmet akdi alanında müşahede etmekteyiz.

Bundan başka bir hususî hukuk kanunu demek olan medenî kanunda âmme hukukunu ilgilendiren birçok cezai kaideler vardır.

(24) Meselâ Pietro de Francisçi'nin henüz üç cildi çıkan (Roma hukuk tarihi) adlı eseri bunlardan biridir.

Meselâ yeni medenî kanununun 134-142 nci maddeleri, evlenmede usule riayet etmiyen evlendirme memurlarına ve diğer ilgililere tatbik olunacak çeşitli cezai müeyyideler tesbit etmiştir. Eski kanunda böyle şeyler yoktu.

Yeni medenî kanunda bir de korporasyonlar rejimi gayet dikkatle gözönünde tutulmuştur. Bu kanunun esbabı mucibe mazbatasında, Fransız inkılâbının, devletle ferd arasındaki bütün teşekkülleri ortadan kaldırdığı, halbuki ortaçağda İtalyan korporasyonlarının çok müsmir ve faydalı neticeler verdiği açıkça zikrolunmuştur (25).

Hulâsa İtalyanın yeni büyük kanunları, ferdi tamamen cemiyet içinde yuğrulmuş ve cemiyetle birlikte faydalanır bir mevcudiyet olarak mütalâa eden faşist görüşünü müeyyidelemişlerdir.

VI. En son cereyanlar.

İtalyada faşizm yıkılır yıkılmaz yeni hükûmetin ilk el attığı mevzular ve aldığı tedbirler şunlardır: 1 — Faşist milîs teşkilâtının lâğvı; 2 — Matbuatta bir taraftan fikir hürriyetinin tesisine doğru gidilirken diğer yandan faşist gazetelerin kapatılması; 3 — 1922 den sonra memurluk yapanların servetlerinin menşeinin hâkimler tarafından tetkike tâbi tutulması; 4 — Mektep kitaplarından faşizm bahislerinin kaldırılması; 5 — Tarih tedrisatının değiştirilmesi.

Fakat bunlar her rejim değişikliğinde, her memlekette rastlanabilen umumî tedbirlerden başka bir mahiyet arzetmez.

Mevzuumuzu alâkadar eden ve İtalyan hukukunun rengini değiştirecek olan kararları da şöyle hulâsa edebiliriz:

1 — Devlet teşkilâtına mal edilmiş olan faşizmin yüksek konseyi dağılmış, faşyo ve korporasyon meclisi ile âyan meclisi âzasının teşriî masuniyetleri kaldırılmış, yeni esas teşkilâta göre seçim yapılmak üzere bir hukuk komisyonu kurulmuş, hulâsa, faşist esas teşkilâtı hukukunun temeli değiştirilerek eskisi gibi liberal - demokrat bir sistemin hazırlıkları başlamıştır. En son gelen haberler, faşizmden önceki partilerin faaliyete geçtiğini ve seslerini duyurmağa başladıklarını göstermektedir.

2 — Faşizme ait birçok idari kanunlar ilga edilmiştir. Bu keyfiyet bize idare makinesinin de değişmeğe doğru gittiğini ve esas teşkilâttaki değişikliklere ayak uydurduğunu gösteriyor.

(25) Codice civile, Relazione, (Roma 1943), s. 29-30.

3 — Devlet emnyeti aleyhindeki suçlara bakan hususî mahkemeler lâğvedilmiştir. Bu da normal adliye sistemine dönüldüğünü göstermektedir.

Medenî kanun gibi, ceza kanunu gibi büyük kanunlarda bir değişiklik yapıldığına dair henüz hiç bir haber gelmemiştir. İtalya işgalden kurtulur ve yeni rejim İtalyanın her tarafında tam ve devamlı surette hâkimiyetini tesis ederse bu kanunların da birçok değişikliklere uğrayacağı muhakkaktır.

Birçok askerî ve siyasi haberler arasında damla damla gelen bu hukukî değişiklik haberlerinden kat'i bir netice çıkarmak mümkün değildir. Şimdilik müşahede olunan şey şudur: Kral hükûmetinin bütün gayesi faşizm ideolojisini İtalyadan silmek ve buna hizmet eden insan ve müesseseleri bertaraf etmektir.

İtalyan hukukunun hangi istikamette karar kılacağını tayine henüz imkân yoksa da, şayet yeni hükûmette görülen demokrat - liberal rejim tam manasiyle gerçekleşirse bu hukukun sosyalizan bir istikamete doğru gitmesi — son hâdiselere göre — büyük bir ihtimal dahilindedir.

Hıfzı Veldet